

Чурапчыга күн тахсар!

САНГА ОЛОХ

2019 сыл
Атырдыах
ыйын
13 күнэ
оптуорунньук
№ 60
(11617)

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҤЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

Удуска—бу күнүгэрэ

СӨ бастакы Ил Дархана Е.А. Борисов үбүлүөйүн корсо

ВЯЧЕСЛАВ ЕМЕЛЬЯНОВ КЫСТЫККА БЭЛЭМНЭНИИ ТУРУГУН БИЛИСТЭ

СӨ Олох-дьаһах хомунаалынай хаһаайыстыба уонна энергетикэ миниистирин бастакы солбуйааччы Вячеслав Павлович Емельянов от ыйын 9 күнүгэр улуус дьаһалтатын уһааннаах салайааччыларын, үлэһиттэрин көрсөн, быйылгы кыстыкка бэлэмнэни туругун, үлэни-хамнаһы кытта билистэ. Мунньабы улуус баһылыгын абзэһинэһин толорооччу Алексей Ноговицын иилээн-сабалаан ыытта.

Сүбэ мунньаха 6 болпурус көрүлүннэ. Бастагынан иһитиннэриини СӨ Олох-дьаһах хомунаалынай хаһаайыстыба иһинэн "Тутуллар эбийизктэр дириэксийэлэрэ" филиалын дириэктэрин солбуйааччы Алексей Яковлев онордо. 2019-2020 сылларга өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн хомунаалынай комплекстар оттука төһө бэлэмнээхтэрин туһунан кэпсээтэ. Наһилиэк баһылыктара Людмила Ефремова, Тарас Тарасов, Егор Сивцев, Ульяна Атласова, Варвара Макарова, Анна Флегонтова, Константин Лебедев тутатына кыһалҕалаах ыйытыктарын бизэрэ, боротокуолга киллэртэрдилэр. Миниистир солбуйааччы Вячеслав Павлович Алексей Александрович Яковлев үгүс ыйытыкка ситэ бэлэмнэммэкэ кэлбитин бэлиттээтэ.

Бары наһилиэк баһылыктара улуус үрдүнэн оттука бэлэмнэни баһаһыаннаһата уустугун, үгүс магистраллар "сыһыннаах" туралларын, сорох хочуолунайдар улаханньк эргэрииттэрин, туһааннаах наһилиэктэр улахан анаардара иттиигэ ситэ холбоно иликтэрин, итиэннэ хочуолунай күтэ быһыла дьон-сэргэ уопсай доруобуйатыгар охсорун тоһоболоон бэлиттээтилэр.

Салгыы "Якутскэнерго" кылаабынай инженерин солбуйааччы Андрей Борисов 2019-2020 ос. оттук сезонугар эбийизктэр уотунан хааччыллыларын туһунан кэпсээтэ. Үлэ сөптөөхтүк, былааннаахтык баран иһэра бэлиттэннэ.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

КОХТӨӨХ КЫТТЫЫНЫ ЫЛАРГЫТЫГАР ЫҤЫРАБЫТ

Атырдыах ыйын 16 күнүгэр биер дойдупаахпыт, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бастакы Ил Дархана Егор Афанасьевич Борисов 65 сааһын туолар үбүлүөйүнэн, Чурапчыбыт наһилиэктэр «Село – территория возможностей» диэн өрөспүүбүлүкэтээби форум ыһтыллыабы. Бу форуму СӨ Тыа хаһаайыстыбатын министрисибэтэ уонна Чурапчы улуунун дьаһалтата тэрийэр.

Егор Афанасьевич Борисов Ил Дарханынан үлэһиттэри кэмнэригэр доруобуйа харыстабылыгар, үөрэхтээһингэ, демографияҕа, культуураҕа, хаачыстыбалаах суолга-иискэ, опорор дьэинэн уонна тупсаҕай усулуобуйанан хааччыйыыга, экологияҕа, наукаҕа, дьобус уонна орто урбааны өйөөһүннэ, цифровой экономикаҕа, таһаарылаах үлэҕэ уонна дьарыктаах буолууга итиэннэ норуоттар икки ардыларынаабы кэпэрээссийэҕэ, экспорка сүрүн болломтотун ууран, таһаарылаахтык үлэһиттэ, сана хайыскалары, бырагыраамалары киллэрибит. Онон сизгтэрэн, өрөспүүбүлүкэ наһилиэктэрэ Егор Афанасьевич үлэһиттэри хайыскаларынан бэйэлэрин бырайыактарын бу форумна көмүскээн, кыайылаахтар 1-дйи мөл, солкуобайдаах граньынан наһараадаланыахтара.

Онон атырдыах ыйын 16 күнүгэр кизэн далааһыннаах форумна улууспут олохтоохторун көхтөөхтүк кэлэргитигэр ыһтырабыт Форум чэрчитинэн, эһиэхэ анаан быыстапка-дьаарбанкалар, оҕолорго аналлаах аттракционнар, оҕуола баһаара, «Кыдаала ооньнуулар» ыспартыбынай күрэхтэһии тэриллиэ. Капин, сылдыһын, ыалдьыттаан!

БЫРАГЫРААМАТА:

- Атырдыах ыйын 15 күнэ**
- 12.00-19.00ч.** «Село – территория возможностей» өрөспүүбүлүкэтээби форум кыттылаахтарын кэлиитэ, кинилэри олохтоһун.
- Атырдыах ыйын 16 күнэ**
- 09.00-10.00ч.** Кыттааччылары регистрациялааһын, былаһааккаларынан үлэриин. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа.
- 10.00-11.00ч.** «Село - территория возможностей» өрөспүүбүлүкэтээби форум уонна «Кыдаала ооньнууларын» үөрүүлээх аһыллыыта. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа, «9 томтор» амфитыйаатыр.
- 11.00-12.00ч.** «Село – территория возможностей» форум үөрүүлээх чааһа. Эһэрдэлэр.
- 11.00-15.00ч.** Былаһааккаларынан үлэ. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа.
- 10.00-17.00ч.** Тыа хаһаайыстыбатын онорон таһаарааччыларын быыстапка-дьаарбанкалар, аттракционнар, «Будь готов к школе» оҕуола баһаара. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа. Чурапчы наһилиэктэрин ТОС-тарын былаһааккалара.
- 10.00-17.00ч.** «Дойдум дьонун алгыһынан» хаартысканан быыстапка. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа, 2-с нүөмэрдээх ураһа.
- 12.00-18.00ч.** «Кыдаала ооньнуулар» ыспартыбынай күрэхтэһии. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа, «9 томтор» амфитыйаатыр.
- 13.00-14.00ч.** Эбиэт. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа.
- 16.00-16.30ч.** «Село – территория возможностей» форум түмүктэрин билиһиннэриин. Кыайылаахтары наһараадалааһын. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа, «9 томтор» амфитыйаатыр.
- 18.00-18.00ч.** «Кыдаала ооньнууларын» түмүктүүр чааһа. Буолар сирэ: Маһаайы алааһа, «9 томтор» амфитыйаатыр.

Тэрийэр хамыһыһа.

КӨӨРҮЛЛҮҮ ТУҤУНАН КИИНЭ УҤУЛЛУОҤА

Атырдыах ыйын 10 күнүгэр Чурапчы улуунун дьаһалтатын аактабай саалатыгар Чурапчы алдьархайын – Хоту Көһөрүллүү туһунан киинэни устуу болпуруоһугар сүбэ мунньах буолла.

Мунньаха киинэни устуу тэрийээччигэ, көрүлээччигэ, биер дойдупаахпыт, урут «Кэскил» үһүяанна сэбиэдиссэйдээбит Сардаана Михайловна Захарова, Дьоккуускайга ресурснай киин дириэктэрэ, өрөспүүбүлүкэтээби «Авголеди» кулуубун салайааччыта Лена Матвеевна Байшева, киинэ кылаабынай режиссера Марина Гаврильевна Калинина, оттон улуус дьаһалтатыттан дьоккутааттар Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Афанасьевич Захаров, баһылыгы социальнай болпуруостарга солбуйааччы Николай Иннокентьевич Аммосов, социальнай салапта начаалынньыга Мария Петроена Заболоцкая, кырдыабастар Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлэ Матрена Николаевна Матвеева уонна да атын тустаах салайааччылар, уопсастыбаннас кыттыыны ыллылар.

Сардаана Михайловна Захарова ийэлээх аҕата – Төлөйтөн, Мугудайтан төрүттээх дьон бу сэрйи кэмнээһи ыар содулга Көһөрүллүүгэ түбэһэн, Кэбээйигэ, Тиксийгэ – Бытос Мыска сылдыһыттар. Онон, бастатан туран, кинилэргэ уонна Чурапчы олохтоохторугар, Көһөрүллүү кыттылаахтарыгар, иккиһинэн, өрөспүүбүлүкэ Арасыйыа олохтоохторугар, билиһини ыччааха анаан, бу устуоруйаҕа киирбит биер улахан тизмэни сырдатан, уус-уран

киллэһиттээх документальнай киинэни устуон баһарарын сырдатта. Онон бэлэмнэни номнуо барбыт. Ол курдук, Сардаана Михайловна хас да федеральнай бырайыагы көмүскээбит, баай уопуттаах Лена Матвеевна Байшеваны булан, бу киинэни устууга гран суруйан көмүскүүрбэр көмөлөс диэн көрдөһүүлээх тийибитин, быһа ҕыммакка, утары баран билигин бырайыагын, докумуонун үлэтэ бэлэм Лена Матвеевна этэринэн, киинэ 50 мүнүүтэлээх буолуохтаах уонна эһиил көрдөрүүгэ тахсыахтаах. Биер сүрүн болпуруоһунан киинэ кылаабынай режиссерун булууга турбут. «Кам-видео» хамлааннаабы тийибиттэригэр 20-чэ документальнай киинэни устубут, биер «ТЭФИ» бириэмийэтин ылбыт кизэн көрүүлээх, уопуттаах режиссерга Марина Гаврильевна Калининаҕа тиксийиннэрибиттэр. Марина

Гаврильевна байтэ Тиксийи Күһүүрүттэн төрүттээх, онон улааппыт буолан, Көһөрүллүү туһунан киинэ устуон баһарыта ырааппыт эбит. Онон бу үс киһи санааларын биергэ түмэн, киинэ тахсарын туһугар күүскэ туруммуттар. Чурапчы дьаһалтатыгар итини билиһиннэрэр уонна Хатылыга баар Көһөрүллүү мусойугар, бу туһунан анаан-минээн дьарыктаммыт, үөрөппит дьону көрсөр сыаллаах кэлбиттэр.

Салайааччыларбыт – бу киинэ үһүлларын өйүүллэрин, онон күүстэрин-кыахтарын ууран үлэһиттэриин эттилэр. Мунньах кыттылаахтара киинэ Чурапчы эрэ алдьархайын курдук буолбакка, Бүтүн Арасыйыа устуоруйата буоларынан, оннук таһымнаахтык көстөрүгэр, Көһөрүллүү мусойугар сылдьан өйдүүн-санаалыын, дууһалыын оччотосу кэмэйгэтигэр киирдэхтэринэ, киинэ ордук кырдыктыаах буолуосун, бу туһунан тустаан үөрөппит уонна урукку сылларга испэктээги, киинэни туруорбут (устубут) дьону көрсөллөрүгэр, киинэҕэ киһи уйулбатын таарыйар сытыы сикеттар баар буолалларыгар диэн баһа санааларын эттилэр.

Түмүккэ Матрена Николаевна Матвеева: «Киинэ тахсар бириэмэтэ дьэ кэллэ, үөһэттэн анаммыт курдук билиэхэ киинэ устабыт диэн байэлэринэн кэлилэр, онон биһиги – Чурапчы дьон-сэргэтэ хайаан да утары барыахпытын, туора туруммуохпутун наада», - диэн эппигинэн түмүктүүбүн.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

ЛЕСНЫЕ ПОЖАРЫ ОТСТУПАЮТ

Проблема

Ситуация с пожарами в нашем регионе постепенно стабилизируется. Однако нет-нет, но вскользнет общественность последствия жаркого и сухого лета-2019.

На этой неделе жители Якутска ощутили дым от горящих лесных пожаров. Как пояснили в Минэкологии республики, сменившийся ветер принес в столицу смог из горящей тайги Сибири. В ведомстве заверили, что вокруг Якутска пожаров нет на расстоянии 300 км. А там, где они возникают, с ними борются и профессиональные пожарные, и волонтеры, выходящие на защиту родных лесов, и прибывшая на подмогу авиация. О том, как сегодня обстоят в регионе дела с лесными пожарами, как оценивают свою работу огнеборцы, почему ученые видят в пожарах не только вред, но и пользу – читайте в материале «Якутии».

Что говорят цифры

На утро четверга, 8 августа, в регионе ведутся работы по тушению 13 лесных пожаров на общей площади 1 109,50 га: из них действующих – девять, локализовано четыре пожара.

На труднодоступных и удаленных землях лесного фонда находится под постоянным наблюдением 151 зарегистрированная термочка.

На тушение лесных пожаров привлекались 737 человек, 65 единиц техники. Для мониторинга лесопожарной обстановки и тушения применялись 8 воздушных судов, налет которых составил 22 ч 10 мин.

Налет вертолета Ми-8 Хабаровского авиационно-спасательного центра МЧС России в Сунтарском районе составил более шести часов, при этом на лесные пожары было произведено восемь сбросов, а это 24 тонны воды. В Усть-Алданском районе второй вертолет хабаровчан произвел девять сбросов воды, вылив на пожары 27 тонн.

Самолет Бе-200 Хабаровского авиационно-спасательного центра МЧС России налетал в Сунтарском районе более четырех часов и за 11 сбросов вылил на лесные пожары 132 тонны.

В четверг, для усиления сил и средств МЧС, Бе-200 был перебазирован в Мирный, где уже произвел один сброс воды, вылив на лесные пожары 12 тонн воды.

На сегодня авиацией МЧС выполнено 255 вылетов, совершено 374 сброса воды (а это – более полутора тысяч тонн воды). Налет составил более 212 часов.

Эти сводки мы читали практически каждый день. Но что стоит за сухими цифрами?

Спасатели-пожарные

Они ни в коем случае не считают себя героями, для этих парней – тушение пожара, будь то в городе или в лесу, просто работа, которую надо выполнить качественно. Но

от этой работы зависит жизнь и здоровье сотен человек.

Пожарный-спасатель специализированной пожарно-спасательной части ГУ МЧС России по РС(Я) Ариан Иванов буквально на днях вернулся из командировки в Верхоянском улусе. Он месяц работал на тушении лесного пожара.

– Да, усталость чувствуется. Все-таки каждый день в напряжении, изматывающая физическая работа. Да и жарко очень было, – улыбается Ариан. – Наша задача была не дать лесному пожару подступить к населенным пунктам. Для этого были брошены все основные силы. Мы с местными пожарными, сотрудниками «Якутлесресурса», добровольцами создавали границы, которые пламя не может пересечь – прокладывали минерализованные полосы, рубили просеки. Где есть водоемы, а в Верхоянске чаще всего это болота, использовали мотопомпы для тушения пожара.

В Верхоянье одна из проблем – горящие торфяники. Торф может тлеть годами в метре-полтора под землей. Иной раз борьба с огнем походила на детскую игру. Потушим огонь в одном месте, а он загорится в метре от тебя, его зальешь, а он уже в другом месте выскакивает. Но это, на самом деле, страшная игра. Игра с огнем.

Глава села Черкимче рассказала нам, что с торфяным пожаром они борются уже девять лет.

А так в целом по району, по словам местных, за последние 10 лет не происходило таких масштабных пожаров. Люди объясняют это природными факторами (стоит очень сухая погода), но не исключают и человеческий фактор, например, неосторожность при проведении сельхозпалов.

Битва за Баханай

В июле пожары в Жиганском районе бушевали всего в трех километрах от населенного пункта Баханай. На его устранение была задействована также авромобильная группировка МЧС республики в составе 11 человек. Среди них был молодой мастер-пожарный Василий Васюков.

Он работает в МЧС всего второй год. Говорит, что пришел сюда работать сразу после армии.

– Я с детства хотел быть пожарным, меня влекла романтика этой профессии, – делится Василий. – Прежде чем поступить на работу в МЧС, я, как и все, прошел основательную проверку – и физическую подготовку, и здоровья. Ведь, чтобы работать спасателем, твое здоровье должно быть, как у космонавта.

В Жиганском районе мы ежедневно проводили работы по тушению низовых и верховых возгораний, как, впрочем, так и с применением техники для прокладки минерализованных полос, с дальнейшим проведением

встречного отжига и окарауливанием. Делали все возможное, чтобы не допустить перехода огня в населенные пункты. Это, признаться, тяжелый, изнуряющий труд.

Также принимали участие в эвакуации больных, детей и стариков, а также всех желающих в Жиганск.

Василий рассказывает о своей работе будто о чем-то обыденном, но на самом деле понимаешь, что эти ребята каждый день рискуют своей жизнью.

Но сегодня на борьбу со стихией вышли и те, кто рисковать своей жизнью не должен по определению – это рядовые якутяне, которые наравне с профессиональными пожарными тушат леса.

Доброволец Сергеев: «Это дело каждого!»

По информации на утро 8 августа, в Чукарском наслеге Нюрбинского района, где лесные пожары полыхали в семи километрах от села, огонь практически удалось победить. Но торфяники все еще продолжают дымиться. Потому добровольцы и специализированные бригады ежедневно патрулируют места пожара. Они с помощью трактора и лопат вскапывают торф по периметру большого озера.

До Гаврила Сергеева, тракториста местной администрации удалось дозвониться лишь рано утром. Накануне он с земляками, членами добровольной пожарной дружины наравне с сотрудниками Нюрбинского филиала ГАУ «Центрлес» до поздней ночи был в лесу на тушении пожара.

«Сегодня тоже собираемся, каждый день ездим. Основной пожар стих, но сейчас тлеют торфяники, в некоторых местах глубиной до полутора метра. Мы вскапываем лопатами торф, поливаем водой из помпы. Работает четыре бригады: из местных человек десять (ведь сейчас сенокосная пора, многие заняты на этой работе), также ребята из «Центрлеса» Нюрбы и Верхневильюска.

Почему я согласился стать добровольцем? Так это же наша земля, наши леса! Как не пойдешь то? Считаю, что бороться с пожарами, когда они бушуют на нашей земле – это дело каждого мужчины! Только общими усилиями мы можем с ним бороться».

А сегодня, как сообщили в администрации наслега, на помощь людям летит вертолет, который уже с воздуха будет поливать водой коварный дымящийся торфяник.

Научный взгляд

Почему горят леса?

Доктор биологических наук, заместитель директора Института биологических проблем криолитозоны СО РАН, профессор Института естественных наук СВФУ Александр Исаев считает, что для минимизации лесных пожаров необходимы их профилактика и регулируемые сельхозпалы. Но совсем избежать огня все же не удастся.

Грозные грозы

По словам ученого, в Якутии в половине случаев причиной лесных пожаров становятся сухие грозы.

«Лесные пожары – это стечение двух факторов: биологического и климатического. Первый, в частности, определяет готовность леса гореть. Вопреки расхожему мнению, не всякий лес готов сгореть сразу и легко. У нас преобладают светлохвойные леса, образованные в основном сосной и лиственницей. Такие леса более горючи, чем темнохвойные», – говорит Александр Петрович.

Второй фактор – климат. Засушливый климат создает дополнительную

угрозу. Если оба этих фактора совпадают, как в Якутии, то леса горят. В год в Центральной Якутии выпадает примерно 200 миллиметров осадков. Это крайне мало. Для сравнения, в Волгоградской области среднегодовое количество осадков – 400 миллиметров.

Опасный нужный сельхозпал

Также нельзя не говорить о пресловутом человеческом факторе. Практически всегда начало пожароопасного сезона совпадает с началом сезона пикников, весенней охоты и сельхозпалов.

«Необходим регулируемый сельхозпал. Обычно как бывает, подожгли и ушли. Кто-то присматривает, но в большинстве случаев – нет. Это безответственный подход. Если речь идет о грамотном проведении сельхозпалов, то необходимо делать это регулируемо и в надлежащие сроки», – делится ученый.

Он считает, что если проводить сельхозпалы в правильное время, то сгорает подстилка, которая является одним из видов горючего материала, при этом деревья не страдают. Но мораторий на сельхозпалы повышает риск интенсивных лесных пожаров в первую очередь в сосновых лесах.

Что касается профилактики пожаров, то, по мнению Александра Исаева, если по уму проводить мероприятия, ухаживать за лесом, это приведет к уменьшению количества горючего материала. «Но в наших условиях это нереально – площади огромные, зачастую недоступные, людей мало. На одного лесника приходится площадь, сравнимая со Швейцарией. Он ее за всю жизнь не обойдет, какие уж ту мероприятия!», – говорит ученый.

На наш вопрос: «Тушить или не тушить лесные пожары?», Александр Исаев ответил, если, даже принимая во внимание факт того, что лесные пожары – это естественный процесс, но когда речь идет о безопасности людей, то первая задача – не допустить огонь к населенным пунктам. Значит, – тушить!

Ждем дождя

По прогнозу ФГБУ ЯУГМС на 7 августа, с прошедшими осадками в центральных, заречных, юго-западных и западных районах республики в виде умеренных, местами сильных дождей ожидается стабилизация пожарной обстановки в республике.

В ближайшие сутки в большинстве районов прогнозируется погода без осадков, небольшие, местами умеренные дожди пройдут на арктическом побережье и севере Якутии.

В результате прогнозируемого на большей части северо-западного ветра 3-8 м/с сохраняется угроза задымления на территории Верхоянского, Жиганского, Кобяйского, Мегино-Кангаласского, Чурапчинского, Амгинского, Усть-Алданского, Таттинского, Момского, Ленского, Томлонского, Усть-Майского и Усть-Янского районов.

На тушение пожаров Якутии выделяют дополнительно 390,9 млн рублей

Глава республики Айсен Николаев обратился к премьер-министру страны Дмитрию Медведеву с просьбой о выделении из резервного фонда Правительства Российской Федерации средств для выполнения всего комплекса мероприятий по тушению лесных пожаров. Председатель Правительства Российской Федерации поддержал данное обращение и в скором времени более 390 млн рублей будут направлены в республику.

Отдел госполитики в области СМИ Мининноваций РС(Я)

Өрөспүүбүлүкэ бастакы Ил Дархана Е.А. Борисов 65 саанын корсо

НОРУОТУН КЭСКИЛЛЭЭРИ

Хайа бабарар киһи олобун эйгэтин бэйэтэ түмэн, баһылаан көһүлээн тахсар. Оннук дьону ордук сөбүлүүллэр, кини тула түмсүү тардыстыылаах буолар эбит, олобу олорон иһэн өйдөөн санаан көрдөхкө. Мин бу этибин Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханынан тахсыылаахтык үлэлиин-хамсыы сылдьар Егор Афанасьевич Борисов үлэтин эйгэтигэр сыһыары тутан көрүөхпүн баҕарабын.

Ким-туох барыта утумнаах, силистээх-мутуктаах. «Төлөйтөн төрүттээхпит» диир кинигэни (2002 с.) онорсо сылдьан, бэрт интэриэһинэй историческай чачыга түбэспиттээхпин. Онно этиллэр: «Аччабар баайа Хатарык Баҕарыынна Төлөй киһитин Мэкчиргэни кырбаабыт. Уонна Уот Сирэй Кыдаала диир киһи обуһун өлөрбүт. Ол иһин Кыдаала Баҕарыыннааны сагарбыт, дьонун көмүскэспит. Баҕарыыннаа чачардарынан туттараары гыммытын Кыдаала куоракка күрүүр. Онно кириэн, биер нуучча тойонугар куучар буолбут. Ол тойон дьыалатын онорон биэрбит. Кыдаала куоракка сураһтэнэн, Федот Борисов диир буолбут. Сүрэхтэнэн баран үгсэн, нэһилиэк араһан, кинээс буолан, бэчээт ылан тахсыбыт. Нэһилиэгэ Төлөй диир ааттаммыт. Бука өбүгэлэрин аата буолуо, Арахсалларын саана 25 буруо эбиттэрэ үһү. Төлөй нэһилиэгэ сурукка 1789 сыллаахтан ыла биллэр». — диир.

Мэкчиргэ, Дьоруо, Ньэкээ, Кыдаала, Баагдаан Ойуун диир биэс ини-бии дьон эбиттэрэ үһү. Кыдаалаттан Борисовтар үөскээбиттэр. Мэкчиргэттан Максимовтар, Смирниковтар, Нестеровтар ууһаабыттар. Ити историческай чачы Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бэрэсидьиэнинэн үлэлиин-хамсыы сылдьар Егор Афанасьевич Борисовка быһааччы сыһыаннаах. Ону киһи бэрт үчүгэйдик билэр уонна бэйэтин ити утум 7-с көлүөнэ киһитинэн аабынар.

Егор Афанасьевич Борисов «Сельхозтехник» холбоһугар механик-инженер тыраахтар обуһуоҕа буолбут комбинезонун кэтэн тиритэ-хорута үлэлиэбиттэн дьон-сэргэ тылын-һүн истибит, олобун өйдөөбүт, өйбүлүн ылбыт киһинэн буолар. Онтон билиги Чурапчыбыт киһини хайыааха эрэ диир хайыаабат, өйүөххэ эрэ диир өйөөбөт, дьиһиппэн собуос эрээри, тулхадыйбат дьиҥ кырдыгынан көрөн сыанабылы биэрэр үтүө үгэстээх. Арай миигиттэн Егор Афанасьевич туһунан ыйытталлар, туох-ханнык иннинэ ити санаабар тирэниэм этэ.

Мин үгүстүк Егор Афанасьевич Борисовы кытта сэлэргэстим. Биер даҕаны итинник улахан Судаарыстыбаннай таһымна үлэлиир киһини кытары кэпсэппитим, дьынэр ыллааха, суох. Оттон олох кыһалбата, уопастыбаннай өй-санаа өйбөлүгэ тардыһыта син-биер киниэхэ тиздэ турар. Хор, онно биридэ даҕаны тоҕо кэпсэтин диибэт ээ, күннээбитэ мүнүүтэнэн-чааһынан аттарыллан турдаҕына.

Лингвист С.А. Новгородов аатын Чурапчы орто оскуолатыгар бэрдэри, аны киһи туһунан «Лингвист Семен Андреевич Новгородов» диир кинигэ-альбому таһаары, аатын сүгэр оскуола аһыллыбыта 125 сылын балиэтээһин (онон сибээстэн эмиз кинигэ-альбом тахсыбыта), ону ааһан киһи аатын сүгэр «Бичик» национальнай кинигэ кыһатын дьыэнэн-уотунан хааччыыты курдук олус уустук боппуруостары кэмгэр хайдах курдук үчүгэйдик быһаарбытын дьон-сэргэ билбитэ ыраатта.

Олус диир сөхлүтүм Чурапчы улууһун устуоруйатын билэрин, киһи дэбигис өйүгэр туппат чачыларын өйдүүрүн. «С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолата төрүттэммитэ 125 сыла»

диир альбому танан, туох баар чачыларын суһаллык түмэн онорторбутун уонна ону электроннай сибээһинэн ылан, Москвага аҕыйах хонугунан таһаартаран биер дойдулаахтарын үөрдүбүтүн.

Эрэннэрбитин, эплитин булгуччу толорон тэйэр кытаанах үгэстээгин «Омар Хайям. Рубаилар» диир тылбааһым кинигэнэн тахсыытыгар чачы-бааччы билбитим. Уус-уран литэратуурани, историческай сипһилээһиннэр кинигэлэрин ааҕарын (устуорук, археолог Аджи Мурат «Без Вечного синего неба» диир аҕыс инники кинигэлэрин түмүктүүр сүрүйүүтүн көрдөтөн ылбытыттан сэдиптээн этэбин). Чурапчы оройуонун Аҕа дойду Улуу сарийтин иннинээзи уонна кэлинни устуоруйатын баары чачыларын диригирик хорутан өйдүүр-билэр, 1942 сыллааха Чурапчы 41 колхуоһун дьонно көһөрүллүбүттэрин дакаастаһыы күүрээтнээх сылларыгар партия обкомун бюротун уурааһын көтүртэриини туруорсууга күөскэ үлэпээбит, ол сабыылаах мунуааха дакылааты онорбут киһинэн киһи буолар. Ол 2500-тан тахса ахсааннаах чурапчылар Көһөрүллүүгэ үүрүллэн өлүүлэрин-сүтүүлэрин ортолоругар киһи төрөөбүт-үөскээбит Төлөйүн дьонно-сэргэтэ эмиз бааллара. Мин итинэн этиэхпин баҕарабын Егор Афанасьевич Борисов олох, полтика сыһына суолунан ытыллыыта норуот дьылбатыгар улахан охсуулааһын эдэр сааһыттан истэ-билэ сиппит-хоппут киһи буоларын.

Төлөйдөр төһө даҕаны сэрим кэмгэр нэһиликтэрэ эстибитин иһин, бэйэлэрин кырдыктарын таһаарынар дьулуурдарын ыһыктыбатахтара. Нэһиликтэрин чөлүгэр түһэрбиттэрин туһунан периодическай бэчээккэ киэнник суруйан тураллар. Төлөй нэһилиэгэ төрүттэниитэ уонна чөлүгэр түһүүгэ Борисовтар ааттарын кытары ыкса сибээстээх буолан таҕыста. Федот Борисов-Кыдаала 1789 сыл эргин

оҕо личность быһыытынан сайдыытыгар оскуолаҕа үөрэппит да сылларыгар улахан болгомтотун уураар эбит. Учуутал киһи үөрэнээччитигэр Егор Борисовка үһүлүчү сылаастык сыһыаннаспыта, биер кэмгэ утаахсыытыгар бэйэтинэн сүүрэн-көтөн Дьокуускайга эмкэ барарыгар көмөлөспүтэ, кэлин Егор Афанасьевич политик быһыытынан олоххо үүнэн-сайдан тахсыытын кэтээн көрүүтэ, дөрүн-дөрүн да буоллар, кинилиин сирэй көрсөн сэлэргэһиитэ субэтин-аматын тирээрдиитэ улахан оруулааһы буолбута чачы. Далан курдук үһүлүчүлөөх киһи эрэммит үөрэнээччилэриттэн Егор Афанасьевич Борисов учууталыттан олобу, устуоруйаны утумнаахтык-ситимнээхтик өйдөөһүн үтүкэннээх хаачыстыбаларын интэринэн, тэрийээччи, политик быһыытынан олоххо сиздээхтик үктэниитэ бука Дьылҕа Хаан ыйыытынан буоллаҕа.

Киһи буолар киһиэхэ олобун суолугар Далан курдук дьонуннаах учууталлар түбэлтэлэр, кинилэр тус бэйэлэрэ тыыннаах олоххо суох буолбуттарын да иһин, онкуллаабыт онкуллара, эппит этиилэрэ суолдьут сулуустуу ыйа-кэрдэ, үтүөбэ-үрдүккэ, сиздээххэ угуйа-ыныра турдаҕа.

Мин биертэн үөрэбин-астынабын: саха норуотун устуоруйатыгар, киһи педагогическай өттүнэн иитиллээтигэр үтүө өйдөбүлү этэр «Далан үөрэнээччилэрэ» диир киһи сүрэхтиин-быардыын тардыстар эйгэтэ баар буолбуттунан Төрөөбүт-үөскээбит сахабыт норуотун устуоруйатыгар манньык өлбөөдүйбөт кутаа кыымынан саҕар кэрэ, утумнаах-ситимнээх үтүө өйдөбүллэр баар буола туруохтарын баҕарабын.

Тоҕо диирэххэ, Далан туһунан бастакы ахтыы кинигэтин түстэспит-олохтоспут, «Дьикти саас» диир сэлэнин туспа кинигэнэн таһаарбыт, «Олохтук кырдыга» диир публицистическай ыстатыйаларын,

Далан үөрэнээччилэрэ

Төлөй нэһилиэгин төрүттээбитэ биллэр эбит буоллаҕына, Егор Афанасьевич Борисов уонна биер дойдулаахтара туруорсан, Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин Президиумун уурааһын таһаартаран, 1992 сыллааха муус устар 23 күнүгэр Төлөй туспа нэһилиэк буолар статуһун ыларын ситиспиттэрэ. Төлөй патриоттара, бу нэһиликтэн төрүттээх И.Н. Аммосов, В.Г. Смирников курдук дьон түмсүүлээх күһүнэн-күдээбинэн суол-иис тутаннар, дьон-сэргэ олохсуйар усулуобуйатын тэрийэн, услуортсааланы, оскуоланы тутан билигин Чурапчы улууһа тарбааха баттыыр биер үчүгэй үлэлиэх-хамнастаах нэһилиэгэ буолан ньиргийэн олоролор. Ити курдук, санаан көрдөхкө, Федот Борисов уонна Егор Борисов Төлөй нэһилиэгин төрүттээбит, уотун-күөһүн күөдүүппүт дьонунан буолаллар эбит.

Олобу итинник ситимнээн өйдөөһүн утума Егор Афанасьевич Борисовка бэриллээтэ үөрэппит учууталын Василий Семенович Яковлев-Даланы кытта сибээстээхэ эбитэ буолуо дии саныыбын. Киһи политик быһыытынан үүнэн-сайдан, ситиһиллэнэн эрээриттэн Василий Семенович олус үөрэрэ, үөрэппит оҕолорунуун дьыэтигэр-уотугар көрсүһэрэ, арааһа, суола-иһэ суох хаалбатаҕа буолуо оноробун. Үөрэппит оҕолорун ахтыыларыттан сыныһан өйдөөтөхкө, Василий Семенович Яковлев

этиилэрин кинигэтин Д.Е. Васильеваны кытта түмэн күн сирин сырдыгын көрдөрбүт буоламмын ити курдук этэбин. Василий Семеновичтыын түптээн-таптаан олорон сэлэргэһиибэр киһи санаатын үллэстиитэ олобу утумнаахтык өйдөөһүнгэ, устуоруйаны ситимнээхтик көрүүгэ тосхоппоох буолара. Мин бу хайысхаҕа киниттэн элбэки өйдөөн-билэн хаалбытым, үөрэнээччилэрэ даҕаны эмиз оннук эбиттэрэ буолуо.

Норуодунай суруйааччы Василий Семенович Яковлев-Далан үөрэнээччилэрэ араас түмсүүлэргэ, үбүлүүдэргэ мин бэркэ билэр, убай туттубут, доҕор суруйааччыбын Даланы үтүө тылынан ахталларын-саныыларын өрүү үөрэ истэбин уонна бу үтүө киһи, талааннаах педагог, үһүлүчүлөөх суруйааччы туһунан кэриэс-хомуруос өйдөбүл үһүөн, кэскиллэниэн баҕарабын.

Сэмэн ТУМАТ, саха норуодунай суруйааччыта, П.А. Ойуунускай аатынан СӨ Судаарыстыбаннай бириэмийэтин, Арасыйыа Улахан литэратууринэй бириэмийэтин лауреата.

(«Боотур Уустан Ил Дархан» 2014 сыллаах кинигэтигэр)

Суруйааччы В.В. Яковлев төрөөбүтэ 85 сылыгар

ДЫННЭЭХ БӨЛҮҮҮӨК - СУРУЙААЧЧЫ ЭТЭ

421.512.13
1996

Саха биллиилээх суруйааччыта Василий Васильевич Яковлевы аабааччылар астына кэрэхсээн аабаллара, санаттан сана айымньыларын кэтэһэллэрэ. Бу дьыннээх норуот билиинитин, истин тапталын ингариммит айар тыллаахтартан биридэстэрэ буоларын сылхонук ааһа көттөбүн аайы өссө чугастык, иһирэхтик ылынарын билэбин, көрөбүн. Кини ордук «Өрүстэр

түбэспиччэ буолбатах.

Василий Васильевич бэйэтэ туспа санаалаах, ураты көрүүлээх, кизн далааһыннаах, көлүөнэттигэн инники испит, өтө көрүүлээх, курдары куюһуулаах, айымньы – кэпсээн буоллун, сэхэн буоллун, роман буоллун, психологической өттүн кыһа- хото тутар, тыл- өс иччитин баһылаабыт, дьыннээх белүһүк- суруйааччы этэ.

Ити кэмнэ абырымнаан, тохтуу- тохтуу үлэли турбут оройуоннаабы «Таатта кыымнара» литэрэтиринэй түмсүүнү Василий Васильевич салайыабыттан ыла, былааннаахтык, көхтөөхтүк үлэпээн испитэ. Маннайгы булумньутунан үрдүк үөрэхтээх учуутал, поэтесса Марианна Алексеевна Тимофеева буолбута. Эдэр ааптар хоһоонноро ереспүүбүлүкэ хаһыаттарыгар кирии тыллаах бэчээттэммиттэрэ.

Түмсүүтүн урут биллибэтэх көстүбэтэх Григорий Кузьмич Бочуров дьобурдаах кэпсээннэит быһыытынан үнэн тахсар. Кэлин кини кэпсээннэрэ хомурунньуктарга бэчээттэммиттэрэ. Аны «Кэриим абааһыта» сэхэнэ «Чолбон» сурунаалга бэчээттэнэн, аабааччы биһирэбилин ылбыта.

Кинигэлэрдээх ааптардар Михаил Герасимович Сорос- Сьыдам, Марат Егорович Юнчанов, Михаил Васильевич Васильев маҕды биллиилээх суруйааччы субэтин- аматын элбэхтэ истибиттэрэ, алтыһан ааспыттара.

Билигин аабааччыларга кизник биллэр Уйбаан Ойуур оройуон хаһыатыгар үлэли кэлбитэ, Түргэн- тарба, сытыы бөрүлээх кэрэспэдьиэн этэ. Оччолорго арааһа Ойуур дьин аата- сула суох быһыылааба. Кэпсээннэит эбит. Түмсүүгэ уолбут «Ньургун» дьин сэхэнин ажалбытын, Василий Васильевич тыла- өһө тийимтигэ дьин хайбаабытын өйдүүбүн. Бу түмсүүгэ уонна кими даһаны итинник хайбаабытын өйдөөбөппүн. Суруйааччы уонна түмсүү салайааччытын быһыытынан, бэйэтин номоҕон дьүһүнүн курдук буолбакка, олох ураты, нүһэр дьээхэ сөптөөх үрдүк ирдэбиллээбэ, элпитин энчирэллэт көрдөбүлүлээбэ.

Биридэ оройуоннаабы кини бибилэтиэкэ үлэһиттэрин тэрийиллэринэн Василий Яковлев «Тыа салгына» дьин бэртээхэй кинигэтигэр тахсыбыт «Кини бэйэтин туһугар сэриилэхэр» айымньытыгар аабааччылар төгүрүк остуоллара тэриллбитэ. Төгүрүк остуол сүрдээх көхтөөхтүк, сэргэхтик барбыта. Ким даһаны санаатын эппэххэ мунука хаалыан баарбатаба. Айымньы туһунан кэпсэти сыалын- соругун сиппитин- холлутун, ис номоҕо, устуруйа түһүмэхтэрэ, көлүөнэлэр алтыһыллара, протогиптар

даһаны аабааччылар ортолоругар баалларын ахтан, аабааччыларга истинник махтанан, биллиилээх суруйааччы Василий Васильевич түмүк тыл элпитэ.

Хаһыатчыттар түмсүүлэригэр, бырааһынньуктарга Василий Васильевич бириэмэлээх буоллабына, көтүлүккэ сылдьара. Кини атырдыах ыйын 22 күнүгэр 1934 сыллаахха Чурапчыга Болтоно сиригэр, Кыңдал учаастагар Буор Ураһа алааһыгар төрөөбүтүм дьин кэпсириэ. Оччотообу сэри иннинээби өбө сизиринэн сонньообокко ааспыт өбө сааһыгар аһына аргыстаах, таннары сатыылаабыт уот курааны, сэри кыһарбаннаах сылларыгар ыраах Кэбээйигэ көһөрүллэн, тийиммэт- түгэммэт кыһалбаны, онтон былыт быһыттан күн тыгарыныы, төрөөбүт алааһыгар эргиллэн, төннөн кэлэр үлүскэн үөрүүнү өбөлүү сыгытык өйдүүр эбит этэ.

Чугас доботторунан Омскайга эн- мин дэһэн биригэ үөрэммит, онтон үөрэхтэрин бүтэрэн кэлэннэр, биригэ үлэпээн- хамнаан, бырайыактаан, анаардас Чурапчы оройуонугар уон тобус гидротехнической тутуулары ыттарбыт Николай Демьянович Слепцову, Николай Иванович Ефимову аабаара. Онтон суруйааччылартан Семен уонна Софрон Даниловтары, Владимир Михайлович Новиковы- Күннүк Уурастыырабы, Иван Егорович Федосеевы- Доосону, Василий Сергеевич Соловьеву- Болот Боотуру, Алексей Спиридонович Бродниковы, Савва Иванович Тарасовы, Николай Максимович Заболоцкайы- Чысхааны, Василий Архипович Тарабукины амарахтык ахтааччы. Сорох доботторум дьэбит дьоно мөлүүр- ахсыыр кэмигэр антах хайыспыттарын, арыт өссө билбэтээ даһаны буолар түбэлтэлэрэ баалларын хомойон- хоргутан кэпсээбиттээх.

Түмүктээн эттэххэ, саха биллиилээх суруйааччыта Василий Васильевич Яковлев мутугунан бырабар мунур үйэтэ үрдүк мэңэ халлаантан уоттаах сулус суулларын курдук кылам ынаат сулпүтэ. Арай кини кырдыар сааһыгар дьери олобута буоллар, төһөлөөх умнуллубат айымньылары айыа, суруйуо эгэй?! Эгэр уустук. Үс сахаба «Саха обуһун мииннэ да ырыаһыт, оһобун иннигэр олоордо да белүһүк» дьин бэргэн өс хоһононо, өбүгэ номоҕо этэринэн, ерхөн өй, таҕба талаан мунура суох. Бу дэннэ бэрлэлэр өйү- санааны, талааны- дьобуру, саха саарынын, кини кэрэмэһин бэйэтин кэмигэр, олон ааспыт көлүөнэттигэр сыаналаабыт, харыстаабыт, арааччылаабыт баар ини...

Егор Гаврильевич ВИНУКUROB, философия наукатын хандьыдаата, доцент.

Исписэлиис тырыбыһата

ЧУРАПЧЫГА ГААС БИГЭТИК КИИРИИТЭ

Бүгүңнү «Исписэлиис тырыбыһата» рубрикаба «Сахатранснефтегаз» Акционернай Уопсастыба Чурапчытаабы учаастагың начаалынньыгы Александр Валерьянович Дьяконовы кытары кэпсэтибин таһаарабын.

- Үтүө күңүң, Александр Валерьянович! Аабааччыларга бэйэң уонна дьээ кэргэниң туһунан билиһиннэр эрэ.

- Чурапчыга төрөөбүтүм. 2002 сыллаахха С.К. Макаров аатынан улуустаабы гимназияны бүтэрбитим. Онтон М.К. Аммосов аатынан Саха судаарыстыбаннай университет (ХИФУ) инженерней-технической факультетыгар үөрэммитим. 2007 сыллаахха «Сахатранснефтегаз» Акционернай Уопсастыба Кэбээйтээби салаатыгар үлэли кирибитим. Бири сыл буолан баран, Дьокуускай куоракка кэлэн үлэлээбитим. Онтон 2015 сыллаахха дьээ кэргэммин кытта Чурапчыга көһөн кэлбитим. Олобум аргыһа Варвара Алексеевна- стоматолог-

быраас Кыыстаах уол өбөлөөхлүт. Иккиэн алын кылааска үөрэнэллэр.

- «Сахатранснефтегаз» Чурапчытаабы салаатыгар хас кини үлэлириит?

- 2015 сыллаахха аан бастаан Чурапчыга соботох үлэһит этим, онтон сыһыа үлэһиттэри ылан, билигин калэктипкэ 13 кини баар. Састааллыт өссө да кэниэхтээх. Улууска гаас кириэн истэбин аайы үлэһиттэр наада буолан иһэллэр. Тэрилтэбитигэр үксүн Чурапчытаабы техническэй коллеһы бүтэрбит уопаттар үлэһиттэр. Маннаабы коллеһы кытары ыкса сибээстээхпит. Устудьуоннар производственной практикаларын биһизхэ бараллар, онно сатабылларын көрөн үлээбэ ылабыт.

- Төһө ыал гааны туһунан олооруй уонна ханнык территорияларга кириэрэ былааннаарый?

- Билиннэ туругунан Чурапчы улууһун үрдүнэн 502 ыал гааска холбонон олоорор. Маны таһынан 18 орто кыамталаах хочуолунай уонна 4 улахан кыбаартал хочуолунайа үлэли турар.

Кылгас сайыммытыгар барытын бүтэрэ-өһөрө сатыыбыт. Ол курдук, олохтоохтор от-мас, сир-аһа, калии-барыы боллуруостарын быһааран баран биридэ, бастакы тымнылар түһэн эрдэхтэринэ гааска холбонолор. Онон күһүнүттэн Сана Дьылга дьари күүстээх үлэ барыахтаах.

Гаас Одьулуунна, Хайахсыкка, Чурапчыга кириэн турар. Онтон Дирин, Хадаар нэһиликтэригэр кириэрэ былааннаар.

Чурапчы нэһилигин иһигэр «Молодежная» түөлбээ, кластер территориятыгар уонна илин гаас кириэн турар. Итини таһынан «Куобалыга» кириэхтээх. Ыаллар холбоноорулар бэлэмнэе сыдыаллар. Былаанынан бастакы сылларга арбааттан (Гимназияттан) сабалаан мусуойга тийэ күөх төлөн барыахтаах. Ол эрэри, барыта үл-харчы хайдах көрүллэриттэн тутулуктаах.

- Гаас сыаната төһөнүй?

- Арасыһыа үрдүнэн сыана барыта үрдүү турар. Биһиги тэрилтэбитигэр эмиэ. Былырын 1000

куб.м. 4258 солкуобай буоллабына, билигин 4357 солкуобай буолан турар. Туһанааччылар истэрин бу күңнэргэ аахсыйанан пенята суох төлүөхтэрин сөп. Телебүрү почта эбэтэр «Сбербанк онлайн» сыһыарыы, мобильнай баан нөһүө эмиэ ылабыт.

- Чааһынай дьээлээх ыал ыйга ортотунан төһөнү төлүүрүй?

- Дьээ онорууттан уонна систимэтэ хайдах тардыллыбыттан тутулуктаах. Холубур, саамай тымныы түһэр ыйыгар 150 кв.м. иэннээх дьээлээх, гараастаах ыал 4000 солкуобайы төлөөбүтэ. Оттон 100 кв.м. иэннээх, былыргы оноруулаах дьээбэ 7000 солкуобай аабыллыбыта.

- Оттон оһохтор сыаналара төһө буоларый?

- Маһаһынарга хочуол сыаната 24-25 тыһ. солк. сабалаан баар. Бэйэ дойдун уонна Украина онорбут хочуоллара сыаната араа-бараа буолааччы.

- Иллэн кэмнин хайдах атаарабыһый?

- Эр кини буоларым быһыытынан бултүүрбүн сөбүлүүбүн. Маны тэнэ, саганы билэ-жерэ сатыыр буолан, массыына, тизхинькэ өтүүгэр сыстабаспын дьээххэ сөп. Кэнини маһынан уһанахпын бабарабын. Социальной ситимнэргэ ол туһунан ааба-жерэ үөрэтэ сылдьабын. Сайынын дьээ кэргэммин кытары айылдыаба тахсан сир астыыбыт, оттуубут. Сылаас күңнэргэ кизэтин пааркаба тахсан күүлэйдийбит. Сыл аайы дьээ кэргэнинэн өрүстээх сиргэ тийэн хонобут.

- Абааччыларга тугу бабарыан этэй?

- Дьээлэрэ мэлдьи сылаас буоллун. Бача кэлбит гааска төһө кыалларынан холбонон. Оһох отторго барыыр бириэмэһитин дьээ кэргэнигигэр, өбөлоругутугар-урууларытыгар, бэйэ сайдыытыгар ытыт. Гааска холбонорго кыаммат арааба судаарыстыбаттан көмө харчы көрүллэр, ону туһанын.

- Александр Валерьянович, кэпсээнниң иһин махтан! Эһизхэ үрдүктэн үрдүк ситиһиллэри, былааннаабыт былаангыт туолан, элбэх кини махталын ыла тураргытыгар бабарабыт.

Марфа ПЕТРОВА.

Тускар туһан

САХАЛЫЫ ТАБА САҢАРЫАХХА

Аабааччы, «Сана олох» хаһыат тыла-өһө сыһыа сахатытыллан иһэрин бэлиэтии көрбүт буолуохтааххын. Ол курдук, ирдэбил быһыытынан билинги бачаапка, көрдөрөр-иһитиннэрэр эйгэҕэ 2015 сыллаахха «Бичик» кинигэ кыһатыгар бачээттэнэн тахсыбыт "Сахалыы таба суруйуу тылдытынан" сирдэтэн туттуохтаахпыт.

Онно эһиэхэ, аабааччыга, суруйааччыга туһалаах буоллун диин «Сахалыы таба саҥарыахха» диин рубриканы арыябыт. Онно ортору-ортору олоххо элбэхтик туттуллар тыллары бачээттиэхпит.

Төрүт тылбытынан сөпкө саҥарарга, суруйарга үөрөнүөххэ, аныгы ычмакка үтө холобур буолуохха.

Сахалыы таба суруйуу тылдытыттан

А	Барыс (прибыль)	Быыгабар
Ааҕар саага	Бассыгайын	Быысыпка
Аактабай	Бибилэтиэкэ	Бэбизэскэ
Аараанга (дизри)	Биктэриинэ	Бэдэрээтчим
Аарка	Бинигириэт	Бэлэитикэ
Аармыйа	Бирикээс	Бэлэсипиэт
Аарыйа	Бириэмийэ	Бэнидизиньык
Аахсыйа	Биздэмистиба	Бэнсиин
Абаарыйа	Бизлэсэр	Бэлэниитэл
Абанымылан	Бизнсийэ	Бэрэсидьизин
Абылаассыйа	Бойонтуом	Бэрэски
Адыраада	Борогуулка	Бэрэссэдээтэл
Абытаассыйа	Борокураатуура	Бэстибээл
Анатааассыйа	Боролсойуус	Бэтэринээр
Антыанна	Боротокуул	Бээтинсэ
Аҥаар	Босуобуйа	Г
Аҥкыата	Бөгүүрө	Гаа
Араспысаанньа	Бөртөлүөт	Гаайка
Араспыска	Буоска	Гаас
Б	Буонука	Гараас
Баайкабай	Буддьүөт	Гигийизинэ
Баартыйа	Бүрүсүдьүүм	Гиисэ
Баартык	Бүрүчүөскэ	Гирини
Байанҕамаат	Былгааныя	Гиризидар
Бакаансыйа	Быраактыйа	Гизньий
Бактыгарыйа	Бырабылыанньа	Гизрбэ
Балаанса	Бырабылталыстыба	Горуох
Балыйа	Бырагыраама	Гудуруон
Бамыыпка	Бырамьысыланнас	Гулубус
Бангыат	Быһаас (бу саас)	Гуорун
Балпыска	Быһаайын (бу сайын)	
Барараал	Быччыт	

СИБИЭҢЭЙ ХАППЫЫСТАТТАН ЗРАЗА

Састааба:

халпыыста - 1 кг,
арыы - 2 ост.нь,
буулка - 2 устуука,
үүт - 1 ыстакаан,
сымыыт - 2 устуука,
бурдук - 3 ч.нь,
сүөгэй - ыстакаан аҥаара,
луук, суухара, туус - бэйэн собулүүргүнэн.

Халпыыстаны кырбаан, туустаан, арыыга уу эбэн биэрэ-биэрэ ыга халпахтаан бүскүтэн буһарын. Бустабына арыыга ыһаарыламмыт луугу кутан булкуйун. Буулкалар тас хактарын быһын, иһин кырбаан, итии үүт эбэн баран сойутун, онтон илдьиритин. Сымыыты, буулканы, оргуйбут үүтү, бурдугу, тууһу халпыыстаба холбоон. Булкуйан баран зразалары онортоон бурдукка төкүнүтэ-төкүнүтэ арыыга соркуойдаан. Арыы буунуохтаах, суухара табынатыллыбыт кестүрүүлэҕэ итии зразалары уурталаан, сүөгэйинэн саба кутун уонна духуопкаба буһарын.

СОРКУОЙДАММЫТ ХОРТУОППУЙ ХАЛБАҢЫ

Састааба:

буулка - 2 устуука,
үүт - 1 ыстакаан,
хортуоппуй - 300 г,
сымыыт - 1,
бурдук - 50 г,
арыы, туус.

Буулка иһин кырбаан, итии үүтүнэн саба кутун, сойбутун кэннэ илдьиритин. Туустаах итии ууга хактаммыт хортуоппуйу буһарын, ньыйыын, † ост.нь, ууллубут арыыны, буулканы, сымыыты, бурдугу эбин. Туустаан, булкуйун, дуоскаба бурдугу тарбааччы кутан баран бэлэмнэммит маассаны төкүнүтэн, халбаһы курдук быһыылаан, бурдукка хатайдыы түһээт, итии арыыга ууран, эргитэ-эргитэ соркуойдаан.

ОМЛЕККА СОРКУОЙДАММЫТ БАКЛАЖАН

Састааба:

баклажан - 600 г.,
сымыыт - 3,
бурдук - 30 г.,
үүнээби арыыта - 120 г.,
үүт - 120 г.,
туус.

Хабыламмыт баклажаны туора бысталаан. Үккэ сымыыты тэһэн кутун, бурдукта эбин, туустаан, ытыйын. Бу булкадаһыкка баклажан күһүсчүктэрин уган ыла-ыла, итии арыылаах хобордооххо тэтэркэй хактаныар диэри соркуойдаан.

АРБУЗ ХАБЫТТАН БАРЫАННЬА

Састааба:

арбуз хаба - 1 кг.,
сахар - 1,5 кг.,
уу - 2 ыстакаан.

Арбуз тас кыһааннах хабын элийэн бырабын, ис манган хабын ууга сымныар диэри буһарын, бастаан кыра ғына кырбаан. Сирол онорон онно хабы кутан, дьэнкэрэн өһө сүтүөр диэри буһарын, таһаарар саҕана лимон кислотатын эбин. Ыраас баанкаларга кутан, халпахтаан сөрүүн сиргэ туруорун.

ДЫНЯ МАРМЕЛАД

Састааба:

дыня - 1 кг.,
сахар - 1 кг.,
уу - ыстакаан аҥаара.

Дыняны сизмэтин ыраастаан, хабын быһан ылын, ол кэннэ тоорохой ғына бысталаан сымныар диэри буһарын. Бустабына, сиидэҕэ аалан илдьиритин уонна саахары кытары буһарын. Хойдуор диэри оргутун. Буһа турдабына булкуйан биэрэр нэада - сыстан хаахтыыйан сөп. Бустабына стерилизацияламмыт баанкаларга кутун уонна 15 мүн. оргутун.

Биллэри

Күндү Чурапчы улуунун олохтоохторо уонна ыалдьыттара!

С.А. Новгородов аатынан «Бичик» кинигэ кыһатын маһаһына билигин Чурапчы нэһилигэр Октябрьскай уулусса 25 нүөмүрдээх «Маарыкчаан» аты-аргизэн дьиэтигэр күн ахсын эһигини каттарар.

Манна сана интэриэһинэй кинигэлэр, оҕолорго аналлаах таһаарылар, сонньуурдар, миньигэстэр, хара анаардарбытыгар иискэ-күүскэ, баайыга, о.д.а. аналлаах кинигэлэр, араас сүбэлэр атыыланаҕар.

Эһиэхэ анваан бу күнүргэ сүрдээх үчүгэй аахсыйаны биллэрэбит! Ол курдук, үс кинигэ атыылаһыт киниэхэ Балач туттарыт. Итинэн улуус, нэһилиэк тэрлэтэлэрин кытта дуогабарынан үлэлибит.

«Бичик» маһаһына үлэ күннэригэр сарсыарда 10 чаастан кичээ 18 чааска диэри үлэлиир (13.00-14.00ч. диэри эбиэт). Оттон субустаба сарсыарда 10 чаастан күнүс 17 чааска диэри үлэлиир. Күн аайы барыгытын күүтэбит.

«Бичик» кинигэ кыһата.

Үлэ бэтэрээнэ, сэрии сылларын оҕото
ГАБЫШЕВ Иннокентий Афанасьевич
атырдыах ыйын 3 күнүгэр 81 сааһыгар ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан биригэ төрөөбүт балтытыгар Анисия Афанасьевнага, күтүөтүгэр Захар Егоровичка дириг кутурбаммытын тиздэбит.
Болтоно нэһилигэтин бэтэрээннэрин Сэбиэтэ.

Соловьев нэһилигэтин төрүт олохтооҕо, улахан дьиз кэргэн тапталаах ийэтэ, эбэтэ, үлэ, сцена бэтэрээнэ, Соловьев нэһилигэтин 1-кы-2-с ынырыылаах сэбиэтин дьокуутаата, нэһилиэк бибилиэтиэкэрэ
ИУСТИНОВА Галина Константиновна

соҕумчу ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан кутурбаммытын тиздэллэр.

Соловьев нэһилигэтин төрүт олохтооҕо, улахан дьиз кэргэн тапталаах ийэтэ, эбэтэ, үлэ, сцена бэтэрээнэ, Соловьев нэһилигэтин 1-кы-2-с ынырыылаах сэбиэтин дьокуутаата, нэһилиэк бибилиэтиэкэрэ
ИУСТИНОВА Галина Константиновна олохтон туораабытынан уопаттарыгар Александрга, Артемна кыһыгыгар Аннага, кийитигэр Айлаба күтүөтүгэр Ньургунга, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар Соловьев нэһилигэтин дьаһалтата, дьокуутааттарын Сэбиэтэ, кырдыбаастарын субэте.

Иустинова Галина Константиновна олохтон туораабытынан уопаттарыгар кыһыгыгар Д.М. Васильев аатынан Мырылатаабы нуруот айымньытын дьизин кэлэтиибэ.

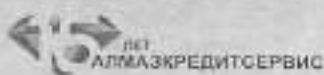
Мырыла бибилиэтиэкэтин сэбиэдиссэйэ Иустинова Галина Константиновна олохтон туораабытынан оҕолоругар, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар улуустаабы бибилиэтиэтинэй ситим кэлэтиибэ.

Күндү биригэ үөрэммит дьүөгэбит, олохтоох бибилиэтиэкэ үлэһитэ, үс оҕо, түөрт сиэн ийэтэ, эбэтэ Иустинова Галина Константиновна олохтон туораабытынан оҕолоругар, сиэннэригэр, кийитигэр, күтүөтүгэр, чугас аймахтарыгар биригэ үөрэммит доҕотторо.

Философскай наука хандьыдаата, СГУ культурологияҕа кафедратын доцена, үрдүк профессиональнай үөрэхтээһин бочуоттаах үлэһитэ, СӨ Култууратын туйгуна, Учууталлар учууталлара, Араассыйа Айылба академиятын академига, Араассыйа суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ, дойду уопастыбаннай-политическай, социальнай-экономическай уонна култуурунай олохтон туһунан албах научнай кинигэлэри, ыстатыйалары суруйан, наука сайдыытыгар улахан кылааты киллэрбитин иһин өрөспүүбүлүкэ Наукатын академиятын президиумун үрүн көмүс мэтээлинин уонна дипломунан наҕараадалаһыт, СГУ-га 40-ча сыл устата устудьуоннары үөрэппит, салайыт, батыһынарбыт, үлэ бэтэрээнэ, күндү хийибит
ДЬЯЧКОВСКАЯ Ким Дмитриевич

81 сааһыгар ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан 50-тан тахса сыл дьоллоохтук биригэ олохтоох олохтон доҕоругар, кэргэннэргэр Елена Васильевнага, абаларын сырдык суолун салгыы сылдьар, үрдүк үөрэхтээх оҕолоругар, элбэх сиэннэригэр, аймахтарыгар, доҕотторугар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Убайа Н.И. Дьячковскай, санаһа Е.М. Дьячковская, аймага Н.И. Дыдаев уонна кинилэр оҕолоро.

ВЫИГРАЙ NISSAN TERRANO!

А ТАКЖЕ БОЛЕЕ 200 ДРУГИХ ЦЕННЫХ ПРИЗОВ

- 1 Пополните или откройте программу личных сбережений от 10 000 рублей. Или оформите заем от 30 000 рублей.
- 2 Получите специальный купон с корешком. Корешок положите в ящик, а купон сохраните до конца розыгрыша.
- 3 Итого розыгрыша 22

ТОЛЬКО ДО 31 ОКТЯБРЯ

Пополните или откройте программу личных сбережений от 10 000 рублей. Или оформите заем от 30 000 рублей.

Прокуратура иһитиннэрэр

ДЬОН ХАЙЫСХАТЫГАР ПРОКУРАТУРАТА ТҮМҮГЭ УОННА БЫЫЛЛЫБЫТ СОКУОННАС ТУРУГА.

Прокуратура ыһтар надзоругар дьон дьизэ-уокка быраабын тутуһуу биригэ бастың күөңгэ сылдьар салаанан буолар - хас сыл аайы бу эйгэбэ үгүс албах сокуону кэһи тахсар. Ол курдук, 2019 сыл бастаабы анаарыгар прокурордар 1,3 тыһ. тахса дьон дьизэ-уокка быраабын кэһиини буллулар, онуоха 1 тыһ. тахса хардары аакта кириэ.

Прокурордар тулаайахтар, доруобуйаларынан хааччахтаах оҕолор, уонна да атын судаарыстыба көмүскэлигэр наадыйар дьон дьизэ-уокка бырааптарын көмүскүүлэр. Ол курдук, бу сылга Горнай улуунун прокуратуратын туруорсуутунан 5 тулаайах оҕо сана тутуллубут дьизэ-уокка хааччыллыылаах кыбартыыра бэрилинэ. Удачнай куорат прокурорун предствалениетынан ыарахан ыарыылаах оҕо уонна киһи ийэтэ 3 хостоох кыбартыыранан хааччылынна. Нерюнгри куорат прокурора суут нөнүө доруобуйатынан хааччахтаах, харчынан кыаммат эр киһи быраабын көмүскээбитин түмүгүнэн, киниэхэ толору хааччыллыылаах кыбартыыра бэрилинэ.

Ааспыт сылга дьон дьизэ-уокка быраабын көмүскээһин эмиз көхтөөхтүк ыһтыллыбыта. Булун улуунун прокурора киллэрбит предствалениетынан хаарбах дьизэ-уокка олохтоох 7 оҕолоох ийэ 3 хостоох толору хааччыллыылаах кыбартыыранан хааччылынна. Өлүөхүмэ куоратыгар прокурор суукка биэрбит сайабылыанньатынан көтүрүлүбүт хаарбах дьиз оннугар сана дьизэ-уокка көһөрүлүбэтэх кыра оҕолоох ыалга кыбартыыра бэрилинэ. Дьокуускай прокурорун кыһатынан суут куорат дьаһалтатын харчынан кыаммат, хаарбах дьизэ-уокка олохтоох, саастаах дьахтарга кыбартыыраны биэрэргэ күһэйдэ.

Прокурордар социальнай тэрлэтэлэргэ олохтоох дьон дьизэ-уокка бырааптарын эмиз көмүскүүлэр. Холобур, Дьокуускай прокуратурата кырдыбаас киһи кыбартыыратын психоневрологическай диспансер үлэһитэ сокуоннайа суохтук атыылаан эрэрин тохтоото. Ньурба улуунун прокуратурата ыһпыт бэрэбиэркэтин түмүгүнэн, саастаах киһи дьизитигэр кырдыбаастар интернаттарын үлэһиттэрэ былдыаан олохтоохтору быһаарылына, дьиз босхолоно.

Хаһыат көрдөрөр-иһитиннэрэр ньымалар көмөлөрүнэн көбүлэммит бэрэбиэркэлэр туһалаахтарын көрдөрдүлэр. Холобур, "Саха Сирэ" хаһыакка тахсыбыт ыстатыйа нөнүө быһаарыллыбытынан, "Эдэр ыалы дьизэнн хааччыыты" бырагырааманы олоххо киллэри кэмизгар Амма улуунун биригэ нэһилигэ үбүлээһини бэйэтин буддьүөтүттэн көрүөхтээһин 3

бырагыраамага кыттар эдэр ыал харчытын ылбыт. Прокуратура ыһыммыт хардары миэрэлэрин түмүгүнэн, эдэр ыалларга 600 000 солк. хэринэ харчыларын төнүннэрдилэр, нэһилиэк баһылыга сокуонунан көрүлүбүт эппиэтинэскэ тардылынна.

Билигин улуулучу суолталаах болпуруоһунан дьиз-уот хаһытаалынай өрөмүөнүн сокуонун тутуһуутун көрүү буолар. Быйыл прокурордар подряднай тутуу тэрлэтэлэр үлэлэрин болдьоохтоох кэмизгар туттарбатарын уонна хааччытыбата суохтук онорбуттарын, ону хонтуруоплуур үлэ ыһтыллыбатабын быһаардылар. Дьокуускай, Мириинэй, Нерюнгри куораттарга, Алдан уонна Ленскэй улуустарта хаһытаалынай өрөмүөнүнэ анаммыт харчыны уоруу, алчарыйы чаччыта булулуна. Онон прокуратура ыһпыт бэрэбиэркэтин түмүгүнэн РФХК 159 ыстатыйатынан көрүлүбүт буруй баһаларынан 5 холубунай дьыала көбүтүлүннэ.

Ахсаабат болгомтону прокурордар "Дьиз-уот уонна куорат эйгэтэ" национальнай бырайыагы олоххо киллэригэ, ону тэнэ хаарбах дьизтэн көһөрүү сокуонун тутуһуутугар, дьон быраабын көмүскэлигэр уураллар.

Бэрэбиэркэ түмүгүнэн прокурордар 5 улуус 13 хаарбах уопсай дьиз олохтоохторун 2019 сылга дьизэннэн хааччыыты быһааныгар киллэрбэтэхтэрин чаччытынан миэрэ ыллылар. Ону таһынан көһөрүлүбэтэх дьон уонна хаарбах дьизэлэр туһунан сөптөөх көрдөрүүлэр суохтара, тарбатын олохтоох уочаратын кэһи эмиз төрүөтүнэн буолаллар.

Ыһтыллыбыт миэрэлэр уонна хонтуруоплуур уорганнар хардарыта дьайсыыларын түмүгүнэн 2017 сылтан саҕалаан, "проблемнай" эбийиэк 18-тан 6-ға дылы аччаата, 219 дольщик бырааба көмүскэннэ, 7 "проблемнай" эбийиэк тутуута түмүктэммитинэн, 500-тэн тахса киһи бырааба көмүскэннэ. Өрөспүүбүлүкэ прокуратуратын позицията 2019 сыллаабы өрөспүүбүлүкэ буддьүөтүн оноруу саҕана учуоттанна. Ол курдук, застройщиктар буруйдарыттан эмсэбэлэммит дьонго көмөнү онорорго харчы көрүүтэ кириэ (150 мөл. солк.).

Билигин кэмнэ өрөспүүбүлүкэ прокуратуратын көмөтүнэн долевой тутуу эмсэбэлэммит кытааччыларын реестрин оноруу уонна толоруу, судаарыстыба көмөтүн олоххо киллэри туһунан сокуон бырайыага онорулуна. Бүгүнкү күннэ 6 "проблемнай" дьиз баара биллэр, олохтоохтор бырааптарын көмүскээһин үлэтэ бара турар.

Чурапчы оройуонун прокуратурата.

Кытаабынай араадакэр э.т. - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
Караадакэр - С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ, М.В. ПЕТРОВА.
Таһаарчы - М.В. ПЕТРОВА.
Баччэттэни - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийсн таһаараччылар: СР Правительствата, Чурапчы улуунун "Сана олох" редакция-най-издательскай холбоһук автономнай ууредение: Российскай Федерация Россиянадаах СР управлениытыгар 2012 с. күтүн тутар 15-күнгэр регистрацияламмыт нүөмөрэ - ПИ №ТУ14-0238.

Редакция, издатель, аайдырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
Телефоннарбыт: редактор - 41-332, отделлар - 41-265, 41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, instagram: @sanaoloh

Баччээкэ саҕаһа: № 60 (11617)
Көмүһө: 1,5 бачч. лист
Ахсаана 1050. Хаһыат сыаната: 15
Аһаар суурлар эһигэр сааһа редакция теллохтоохторго ылдыһы ону кутубтар баччээкэ. Ордуктаа ыһаарчы чаччыгар кырдыылаахтарга эһиги эһиги сааһаарыт баччээкэ.